

**ORHAN KEMAL'İN “OYUNCU KADIN” ADLI ÖYKÜSÜNÜN
OKUYUCUNUN ELEŞTİREL DÜŞÜNME BECERİLERİNE KATKISI
AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ**

Orhan ÖZDEMİR*

ÖZET

Bu çalışmada Orhan Kemal'in “Oyuncu Kadın” adlı öykü kitabından seçilen “Oyuncu Kadın” adlı öyküsü, okuyucunun eleştirel düşünme becerilerine katkısı açısından incelenmektedir.

Eleştirel düşünme, olaylara çok açılı bakma ve örtük olanı anlaşılır kılma çabası olarak tanımlanabilir. Eleştirel düşünme çizgisel değildir; doğru bir yol izlemediği gibi, bir tek sonuçla da yetinmez. Her sonucun olumlu ve olumsuz yanları vardır. Eleştirel düşünmede, gerekçelendirmeye, yoruma ve grinin tonlarını dikkate almaya gereksinim duyulur. Eleştirel düşünme, farklı görüşlerden yararlanabilmek için araştırma ve incelemeyi bir zorunluluk olarak koyar.

Eleştirel düşünme becerilerinin kazanılmasında, ilkçağlardan beri bir edebî tür olan öykülerden birer gereç olarak yararlanıldığı bilinmektedir. Öyküler, sorgulama, örtük olanı anlama ve çok açılı bakmaya katkıları açısından önemli birer gereç olmaktadır. Orhan Kemal'in “Oyuncu Kadın” adlı öykü kitabına adını veren “Oyuncu Kadın” adlı öyküsü de, sözü edilen öykülerden biridir.

Yazar, anılan öyküsünde, ülkenin emperyalistlerce paylaşıldığı bir dönemde, Konya'da gelenekselleşmiş olan “otarak âlemleri”nden yola çıkarak, erkek egemen bir toplumda umarsız kadınların, akşam eğlencelerinin nesnesi durumuna getirilişini ve saltanat yönetimindeki halkın gelişmelere karşı duyarsızlığını dile getirmektedir.

Yazar, bu öyküsünde toplumcu gerçekçi akımın ilkeleri gereği, bireylerin yaşamı üzerinden toplumsal aksaklıkları sergilemekte ve okuyucuyu olayların nedenlerini sorgulamaya yöneltmektedir. Okuyucu, sorgulayarak daha güzel bir dünyanın kurulabileceğine inanabilir.

Anahtar Kelimeler: Edebiyat, Eleştirel Düşünme, Orhan Kemal.

* Yrd.Doç.Dr., Mersin Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, orhanozdemir33@gmail.com

ORHAN KEMAL'S "OYUNCU KADIN" AND ITS CONTRIBUTION TO THE CRITICAL THINKING SKILLS OF THE READERS

ABSTRACT

This study examines the story titled *Oyuncu Kadın* by Orhan Kemal, in terms of its contribution to the critical thinking skills of the readers.

Critical thinking can be briefly defined as approaching the events from the different perspectives and trying to understand the implied messages. Interpretation, justification and reasoning play crucial roles while acquiring critical thinking skills.

It is known that the literary texts have been used to make readers acquire the critical thinking skills since the ancient times. The literary texts have been offering numerous contributions to interpreting, questioning and understanding the implied messages. *Oyuncu Kadın* is one of the literary texts, which offers such a contribution to critical thinking skills.

In his story, the author portrays the desperate young women who are forced to become the subjects of the traditional drinking parties held by the male-dominated society in Konya when the Ottoman Empire is shared by the imperialistic powers.

The author depicts the social problems through the life styles of the characters in accordance with the principles of the socio-realist literary movement, and directs his readers to question the reasons of the problems. The readers may believe that a better world can be founded by questioning.

Key Words: Literature, Critical Thinking, Orhan Kemal.

1.Giriş

Bilişim devrimini yaşadığı bir çağda, genel olarak edebiyatın ve bir edebî tür olan öykünün öneminin ne olduğu sorusuna kestirme yanıtlar vermek, pek olanaklı değildir. Her sanat ve bilim dalı; anlaşılmayanı anlaşılır, bilinmeyeni bilinir duruma getirme çabası içindedir. Bilen insan, bu kez bildikleriyle kendini bilmeye yönelmektedir. Yunus Emre'nin "İlim ilim bilmektir / İlim kendin bilmektir / Sen kendini bilmezsin / Ya nice okumaktır ..." dizeleri, bilim ve insan arasında olması gereken ilişkiyi açık bir biçimde ortaya koymaktadır. İnsanın bildikçe kendini bilmek istemesi, ister istemez eleştirel düşünmenin kapılarını aralamaktadır. Olayları tutarlı bir biçimde araştırıp çok açılı bakamadıkça, yani eleştirel düşünemedikçe, insanın kendini bilmesi de zor olacaktır.

Edebiyatın tanımları yapılırken, çoğu zaman onun eğitici özelliği öne çıkarılmaktadır (Kavcar, 1994; Aydın, 2011). Yunus Emre'nin yukarıdaki dizelerinden hareketle, edebiyatı ve bir edebî tür olan öyküleri de eğitimle ilişkilendirmek zor olmamaktadır. Çünkü eğitim, bireyin toplumsallaşmasını hedefleyen davranış değişiklikleri yaratma sürecidir (Büyükalan Filiz, 2006). Toplumsallaşmak da, özünde bireyin kendisini bilmesi olarak yorumlanabilir.

Yukarıdaki tanımlardan da anlaşılacağı gibi, eğitim ya da “kendini bilmek” anlık bir olay değil, bir süreçtir. Bu süreç içerisinde insan, öğrenebildiği kadar, anlayabildiği kadar kendini bilebilir. Bu nedenle, bireyin toplumsallaşarak kendini bilmesi, çok farklı açılardan bilgilenmesiyle gerçekleşebilir. Dolayısıyla bireyin eleştirel düşünme becerisi, edindiği bilgiler ve bu bilgileri ilişkilendirme becerisi kadardır. Burada Wittgenstein’in (1963, 89) “Dilimin sınırları dünyanın da sınırları demektir.” önermesi, “Bilgimin sınırları, eleştirel düşünme gücümün de sınırlarıdır.” biçiminde değiştirilebilir. Bu söylemin tersi de geçerlidir.

Bireyin bilgi edinerek toplumsallaşması ya da kendini bilmesi süreci, kolay bir süreç değildir. Heidegger, düşünmenin ne olduğunu, ancak kendimiz düşünmeye yeltendiğimiz zaman anlayabileceğimizi, ancak böyle bir denemenin başarılı olması durumunda, öğrenmeye hazır olabileceğimizi söylemekte ve düşünme sürecinin zorluğu ile ilgili şu görüşlere yer vermektedir: “İnsan düşünme sırasında çok şey ister, ama çok azını becerebilir. [...] İnsan, düşünme olanağı olduğu sürece düşünebilir. Henüz bu olanak bile düşünebileceğimizi güvenceye alamaz.” (Heidegger 1954, s. 1-2).

Heidegger’in bu önermeleri, insanın kendini bilmenin, eş deyişle düşünme ve eleştirel düşünme süreçlerinin önceden öngörülemeyeceğini ortaya koymaktadır. Böyle olmasına karşın Heidegger, insanın, aynı zamanda düşünmek, eleştirel düşünmek ve kendini bilmek için çabalamasının kaçınılmaz olduğuna vurgu yapmaktadır.

İnsanın eleştirel düşünerek kendini bilme çabalarına bir edebî tür olan öykülerin, kendi sınırları içinde önemli katkılar verdiği sıkça yinelenmektedir. Bu bağlamda diğer öykü yazarları arasında, Orhan Kemal’in öykülerinin de Türk okuyucuları tarafından beğeniyle okunduğu bilinmektedir.

Orhan Kemal, 1945-1960 arası, İkinci Dünya Savaşı sonrası yazarları arasında yer almaktadır. Bu çalışmada, yazarın, “Oyuncu Kadın” adlı öykü kitabındaki “Oyuncu Kadın” öyküsü, okuyucuların eleştirel düşünme becerilerine katkısı açısından incelenmektedir. Çalışmada eleştirel düşünmenin çeşitli tanımları verildikten sonra, eleştirel düşünme ve edebiyat ilişkisi üzerinde durulmakta; bir edebî tür olan öykülerin işlevi açıklanmaya çalışılmaktadır. Ardından Orhan Kemal’in “Oyuncu Kadın” adlı öyküsünün kısa bir özeti verilerek okuyucunun eleştirel düşünme becerilerine katkısı tartışılmaktadır. Çalışma, sonuç bölümüyle sona ermektedir.

2. Eleştirel Düşünme

Yunancadan gelen ‘eleştirel’ (kritisch) sözcüğünün sözlüklerdeki karşılığı, açık ve kesin bir biçimde test edici, sorgulayıcı, karar verici, ayırıcı, ayırt edici, sonuç verici, kuşku duyulan, tartışmalı, ikircikli, güvensiz, açıklayıcı, tamamlayıcı olarak verilmektedir (1990).

Eleştirel düşünmenin, yukarıdaki sözlük anlamlarıyla yakınlık kuran başkaca tanımları da yapılmaktadır. Jahn (2013), eleştirel düşünmeyi, “meydan okuyucu sorular yönelme, belirli olay ve olgulara ilişkin bilgileri bağımsız bir biçimde ortaya çıkarma, bunların nedenlerini açıklayarak bir karara varma” olarak tanımlamakta ve eleştirel düşünmeyle ilgili şu sıralamayı yapmaktadır:

1. **Analiz:** Bir görüşte, açık ve örtük olanları saptama. Kabulleri analiz etme. Mantığın kontrol edilmesi; ortaya konan belgelerin bilgi açısından kontrolü.

2. **Ufuk genişliği:** Bakış açısını genişletme; bir olguyla ilgili seçenek görüşler bulma.
3. **İdeoloji eleştirisi:** İktidar gücünün eleştirisinin rolünü inceleme. Açık ve örtük egemenlik ilişkilerini saptama.
4. **Yapılandırma:** Sınanmamış kabulleri test etmek için yollar arama.

Eleştirel düşünmenin başka bir tanımı da; karmaşık durumların anlaşılması ve çözümlenerek bir karara varılması sürecinde gerçekleşen zihinsel işlemler biçimindedir. Bu süreç, bilgiyi, olgular arasında ilişki kurmayı, öne sürülen savların gerekçelendirilmesini, ortaya atılan savların mantıksallığını ve doğruluğunu kapsamaktadır (Şahinel, 2007; Gürkaynak vd., 2008).

Spree'ye (2014) göre, eleştirel düşünme çizgisel (linear) değildir. Önceden çizilmiş bir eylem planı yoktur. Düşünme süreci tek açıdan anlaşılamayacağı için olaylara çok açılı bakmayı gerektirir. Eleştirel düşünme bir çözümden daha fazlasını ortaya çıkarabileceği gibi, her çözümün yararlı ve yararlı olmayan yanları olabilir. Eleştirel düşünmede, yorum ve değerlendirmeye gereksinim duyulur. Yanıtlar ak ya da kara biçiminde olmaz, grinin tonları önemlidir. Eleştirel düşünmede sorunun görünen yanıyla yetinmek yerine örtük olanın anlaşılmasına çalışılır. Eleştirel düşünme bağımsızlık ve nesnellik ister.

Eleştirel düşünme, bir takım gerçeklerin ya da becerilerin oluşturduğu ayrı bir birim olarak düşünülemez. Bunun yerine bilgiye ve düşünme sürecinin kendisine bir yaklaşımdır. Burada düşüncelerin açıklığı, tutarlılığı, doğruluğu, geçerliliği, mantıksallığı sorgulanır (Pasch ve Norsworthy, 2001).

Gürkaynak (2003), eleştirel düşünmenin önemi konusunda, aşağıdaki sıralamayı yapmaktadır:

1. Bireyleşme
2. Yurttaşlaşma
 - Siyasal ve hukuksal okuryazarlık
 - Etik anlayış
 - Dili çözümleyebilme ve kullanabilme
 - Sorun çözme, uzlaşma, barış kültürü
 - Karar verme
 - Verilen karara uyma.

3. Eleştirel Düşünme ve Edebiyat

Eleştirel düşünmenin yukarıdaki tanımlarına, birbirini destekleyici başka tanımlar da eklenebilir. Ne var ki bu tanımlar, eleştirel düşünme becerilerinin nasıl edinileceğinden çok, eleştirel düşünmenin ne olduğuna ilişkin saptamaları ortaya koymaktadır. Oysa bireyin eleştirel düşünme becerilerini geliştirebileceği gerece de (materyal) gereksinim duyulmaktadır. Soruna gereç açısından bakıldığında, edebiyat yapıtlarının çoğunun insanları eğitmek amacıyla yazıldığı görülür (Kavcar, 1994, s. 3). Çağdaş eğitimle, bireyin bağımsız düşünerek sorunlara çok açılı bakabilmesi

hedeflenmektedir. Edebiyat ürünleri, bireyin bağımsız düşünebilmesinde geçmişte olduğu gibi, günümüzde de birer gereç olma özelliği taşımaktadır.

Kavcar (1994, s. 2), edebiyatla eğitim arasındaki ilişkiyi kurarken adına ‘gereç’ demese de, yaptığı çok açılı tanımlamalarda, edebiyatı eleştirel düşünmenin bir ögesi olarak görmekte ve şunları söylemektedir:

“Edebiyat ve eğitim, insanla ve insan topluluklarıyla ilgilenip uğraşmak bakımından birbirini tamamlayan, birbiriyle yakından ilişkili olan iki alandır. Çünkü edebiyatın da, eğitimin de konusu insandır. İnsanoğlunun yeryüzündeki serüvenleri, doğal ve toplumsal çevresiyle ilişkileri, sağlıklı bir yaşam özlemi, bu iki alanın ortak konusunu oluşturur. Birbirinden ayrı yollarda, ayrı amaçlarda olan, birbirinden habersiz ve kendi dünyasında yaşayan inanları ruh ve zevkçe birleştiren köprüyü ise edebiyat kurar.”

Kavcar’ın yukarıdaki söylemlerinden, edebiyat yapıtlarının eleştirel düşünmeyi dayatmadığı, tersine bizzat bireyin kendisinin çıkarımlarda bulunarak farklı bakış açıları geliştirebileceği sonucuna varılabilir. Burada estetik hazzın göz ardı edilmemesi gerekir.

4. Bir Edebi Tür Olarak Öykülerin Eleştirel Düşünme Açısından Önemi

Sözlü ve yazılı edebiyat ürünleri, dinleyici/okuyuculara yüzyıllardır kıssadan hisse çıkarılması gereken anlatı türleri olarak sunulmaktadır. Bu türler arasında masallar, efsaneler, romanlar ve öykülerin önemli bir yeri vardır. Sözü edilen edebi türler aracılığıyla insan, yalnızca kıssadan hisse çıkarmakla kalmamakta, aynı zamanda insan-doğa ilişkisini de tanımlamaya çalışmaktadır. Bunun örnekleri antik Yunanistan’da da görülmektedir. Yunanca söz, masal, öykü ve efsane anlamlarına gelen **mitos**lar aracılığıyla, bilinemeyen ya da örtük olanın anlaşılmasına çalışılmıştır (Sümer, 1980, 155; Erhat, 1978, s. 6).

Doğa-insan, insan-insan ilişkilerinde, örtük olanın anlaşılmasına ve bir fikir edinilmesine yarayan öyküleme geleneği, halk öykülerinin yanında çeşitli yazarların kurgulayarak yazdığı öykülerle desteklenmiştir. Örneğin, Sadi-i Şirazi’nin (13. yüzyıl) çeviri öyküleri, kaleme alındığı zamandan bu yana eğitim kurumlarında örnek öyküler olarak okutulmuştur. Aynı biçimde Mevlana’nın mesnevîlerinde yer alan öyküleri de yüzyıllarca okuyucularının kıssadan hisse çıkararak farklı bakış açıları kazanmasına olanak sağlamıştır.

Öyküler, 14. yüzyıldan başlayarak modern edebiyatın olduğu kadar, düşünsel hareketlerin de sözcülüğünü yapmıştır. Boccaccio’nun “Decameron” öyküleri, modern öykücülüğün başlangıcı olarak kabul edilmektedir. Kimi düşünürlere göre, Dante “İlahi Komedyası”yla bir çağı kapatmış, Boccaccio da “Decameron”la yeni bir çağı başlatmıştır (Öncel,1978, s. 5). Boccaccio’nun, “Decameron” öykülerinde kurguladığı tipleri aracılığıyla kilisenin işleyişini ve din adamlarının zaaflarını dile getirmesi; okuyucularının dogmatik düşüncelere eleştirel bir gözle bakmasına olanak sağlamakla kalmamış, aynı zamanda İtalya’da başlayıp gelişen “insancılık” (hümanizm) düşüncesinin de başlangıcı olmuştur.

“Decameron” öykülerinin yazılışından yedi yüz yıl sonra, nüfusun giderek arttığı, teknoloji kullanımının yaygınlaştığı ve bunlara koşut olarak toplumsal ilişkilerin giderek karmaşıklaştığı günümüz bilgi toplumlarında, öykülerin bir edebî tür olarak varlığını sürdürmesi; bu türün, eleştirel düşünmeye katkısı açısından önemini koruduğunu göstermektedir.

Öyküler ve genel olarak edebî türler, ayrıntıları betimlemesi ve imgeler oluşturmasıyla farkındalık yaratmakta, estetiksel bir değer ya da “yüce bir haz” (Wellek-Warren, 1982) oluşturarak eleştirel düşünmeye ortam hazırlamaktadır. Demek ki, öykülerin eleştirel düşünmeye katkısını, kullanılan dil aracılığı ile kendini yorum ve tartışmaya açan estetik kurguda aramak gerekir. Dolayısıyla öykülerde kurgulanan dünya, her zaman bilinenlerin yeniden dile getirildiği sıradan bir dünya olmamaktadır. Sözü edilen dünyada okuyucunun, bağımsız olarak sorgulayabilmesi, tartışabilmesi ve bir yoruma ulaşabilmesi, giderek kendi iradesiyle bir karara varabilmesi amaçlanmaktadır.

Öykülerden bir eğitim ve aydınlanma aracı olarak yararlanılması, Tanzimat döneminden başlayarak yeni bir boyut kazanmıştır. İlk öykülerde her ne kadar doğu öykücülüğünden uzaklaşamadığı görülse de, artık Batı öykücülüğü erişilmesi gereken bir hedef olarak belirginleşmektedir. Emin Nihat’ın (1844-1912) “Müşâmeretnâme”si, Tanzimat öykücülüğünün başlangıçlarını oluşturmaktadır. Tanzimat öykücülüğü, Samipaşazade Sezai (1859-1936) ve Nabizade Nazım’la (1862 (?) -1893) sürmüştür (İleri, 1975).

Batı tarzı öykücülük, başta Halit Ziya Uşaklıgil olmak üzere, Mehmet Rauf ve Hüseyin Cahit Yalçın’ın öyküleriyle Servet-i Fünun Edebiyatı içinde yer bulmuştur. Türk öykücülüğü, daha sonraları Hüseyin Rahmi’den Ömer Seyfettin’e, Ömer Seyfettin’den Yakup Kadri’ye, Halide Edip’e ve Reşat Nuri Güntekin’e kadar, öyküleme tekniği bakımından önemli birikimler sağlamıştır.

Cumhuriyet döneminde Memduh Şevket Esenal, Sabahattin Ali ve Sait Faik, Türk öykücülüğüne yepyeni bir bakış açısı getirmiştir. 1940’lı yılların ikinci yarısında II. Dünya Savaşı’nın etkileri, demokratikleşme çabaları, köy gerçeği ve kadın hakları gibi temalar öykülere de yansımıştır. 1945-1960 arası yıllarda, savaşın acımasızlığı, sosyal sıkıntılar, özgürlük ve barış düşüncesi, insan sevgisi gibi konular ağırlık kazanmaktadır. 1970’li yıllarda ise askeri darbeler ve iç göçler, Türk öykülerinin konularını oluşturmaktadır (İslam, 2009).

5. Orhan Kemal’in “Oyuncu Kadın” Adlı Öyküsünün Okuyucunun Eleştirel Düşünme Becerilerine Katkısı

5.1. Öykünün Özeti

Öykü Kurtuluş Savaşı yıllarında Konya’da geçmektedir Maarif müfettişi Sedat Bey, annesi ve kız kardeşiyle birlikte yaşamaktadır. Müfettiş “Millîciler”e katıldığı için bir süredir ortalarda görünmemektedir. Genç ve güzel kız Nazmiye, evde oturmaktan sıkılmakta, kendi dengi insanlarla ilişki kuramamaktan yakınmaktadır. Yaşlı anne, genç ve güzel kızı Nazmiye’yi korumaya çalışırken, beklentilerine yanıt vermekte de zorlanmaktadır.

Konya’da “oturak âlemleri” bir gelenektir. Kadınlarla erkekler bir arada eğlenirler. Kimi erkeklerin eşlerinden başka, bir de dostları vardır. Bu kadınlar “efem” dedikleri bu erkeklerin koruması altındadır ve ona itaat etmek zorundadır. Geleneğe göre efeleri, oturak âlemlerinde bu kadınların müzik eşliğinde oynamasını istiyorsa, kalkıp oynamak zorundadır. Bu âlem sırasında bu kadınlara sarkıntılık yapılmaz. Ne var ki dost edinilen kadınlar, genellikle sahipsiz, yoksul kadınlardır. Efelerinin isteğini yerine getirmemelerini ölümleriyle ödeyebilirler.

Annesi olmasına karşın, Nazmiye de sahipsiz bir kızdır aslında. Babası ölmüştür. Abisi Mustafa Kemal Paşa’nın askerlerine (Millîcilere) katıldığından eve sık sık gelememektedir. Komşu kızlarının aracılığıyla İstanbul’dan gelen bir “oyuncu kadın”la tanışır. Oyuncu kadının hayat hikâyesi ve oturak âlemleriyle ilgili anlattıkları, Nazmiye’nin, oturak âlemlerini genç kızların da kendilerini kanıtlayabileceği ortamlar olarak düşlemesine yol açar. İlk katıldığı oturak âlemindeki ortamı beğenir. Oturak âlemi sırasında uzaktan izlediği yakışıklı ama nişanlı İhsan adında bir genç vardır. Bu arada İhsan’ın en yakın arkadaşı Necmi de Nazmiye’ye göz koymuştur. Nazmiye bu gence yüz vermez. Bu duruma kızan genç, iki aşığı Nazmiyelerin evinde sevişirken güvenlik güçlerine yakalatmak ister. İhbar, Nazmiye’nin abisinin “Millîci” oluşuyla ilişkilendirilir. Evde “Millîciler”le ilgili evraklar aranır. Belge arama sırasında yaşlı anneyi hırpalarlar. Anne, olanlara dayanamayarak ölür.

Nazmiye ve aşığı İhsan, kaçıp bir bağ evine sığınır. Bir süre sonra bağ evini eşkıyalar basar. Eşkıyalar İhsan’ı bağlayarak etkisiz hale getirirler ve Nazmiye’ye yapmadıklarını bırakmazlar. İlerleyen saatlerde bu kez güvenlik güçleri eşkıyalara baskın yapar. İhsan bu baskın sırasında öldürülür.

Nazmiye, daha önce ona göz koyan Necmi’nin dostu, yani oyuncu kadını olmak zorunda kalır. Bir oturak âleminde, Necmi istediği halde kalkıp oynamadığı için hançerle yaralanır. Bu arada bütün bu gelişmeleri öğrenen abisi oturak âleminin yapıldığı evi basar ve Necmi’yi öldürür. Kız kardeşini de alıp olay yerinden uzaklaşır. Yaralı Nazmiye yolda ölür.

5.2. Orhan Kemal’in “Oyuncu Kadın” Adlı Öyküsünde Ele Alınan Temel Sorunlar

Sanat ve edebiyatın işlediği temalar; genellikle adaletsizlik, yoksulluk, otorite, egemenlerin zulmüne karşı çıkış, bireyin iç çatışmaları, var olma savaşı, aşk; bir gün haklının kazanacağı ve zalimlerin yenileceğine olan inanç, güzel bir dünya kurma düşü gibi toplumsal ve aynı zamanda evrensel temalardır. Orhan Kemal, bütün bunları şu tümcelerle dile getirmektedir (Bezirci, 1984, s. 48):

... Toplumcu bir yazarım. Bireyin gerçek mutsuzluk ya da mutluluğunun, içinde yaşadığı toplum düzeninden gelebileceğine inanıyorum. Hikâye, roman, tiyatro oyunlarımın da bu inançtan hız alacağı doğal.

Çağımızın pek çok toplumları gibi, içinde yaşadığım kendi toplum düzenimizin de insanları mutlu kılmaktan uzak olduğu su götürmez. Ben hikâye, roman, tiyatro oyunlarımla bozuk düzenimizin nedenlerini insanlara göstermek, onları uyarmak, gösterip uyarmakla

da kalmayıp bu bozuk düzeni düzeltmeye çaba göstermelerini, bu çabayı elbirliğiyle göstermemiz gerekliliğini yanıtlarım; yanıtlamaya çalışırım.

Orhan Kemal, “Oyuncu Kadın” adlı öyküsünde, bireyi toplumdaki ayrı olarak düşünmemekte; ondaki özneliği, içinde yaşadığı toplumun, giderek emeğiyle geçinen dünya toplumlarının genel sorunlarıyla buluşturmaktadır. Öykü kahramanlarının her biri, üstlendiği rolle okuyucuyu düşündürmekte ve ona bir karşılaştırma olanağı sunmaktadır. Orhan Kemal, “... İçinde buldukları çok kötü hayat şartlarından daha da beterine düşmemek için direnen dilenciler, çöpçüler, fuhsun batağına saplanmış küçük kızlar, satıcı küçük çocuklar, işten atılmış memurlar, işçiler, hapishane insanları...” (Külahlıoğlu İslam, 2009, s. 359) gibi ezilen insanların yaşamını göz önünde bulundurarak “... Yani sanatçının tutumu, «eğlendirici» olmaktan çok «düşündürücü» olmalıdır. Ya da başka bir deyimle, gerekiyorsa «güldürüp ağlatarak düşündürmeli» dir.” (Bezirci, 1984, s. 47) demektedir. “Oyuncu Kadın”da, eleştirel düşünerek farkına varılması amaçlanan temel sorunlar aşağıdaki başlıklar altında ele alınmaktadır.

5.2.1. Osmanlı Devleti’nin Yıkılma Aşamasında Eski - Yeni Çatışması

Yazarın “Oyuncu Kadın” adlı öyküsü, Osmanlı Devleti’nin son zamanlarında Ulusal Kurtuluş Savaşı’nın başladığı yıllarda Konya’da geçmektedir. Osmanlı yönetimi, her yanda olduğu gibi, Konya’da da ülkenin paylaşılmış olmasına, Yunanlıların İzmir’i işgal etmiş olmasına duyarsız kalmıştır. Yerel yönetimler, olup bitenlerden habersiz, kayıtsız şartsız merkezî yönetimden yana tavır almaktadır. Halkın da olup bitenlerden pek haberi yoktur. Ülkenin işgal edilmesiyle ilgili bu duyarsızlık, Yakup Kadri Karaosmanoğlu’nun “Yaban” romanındaki köylülerin duyarsızlığını anımsatmaktadır. Osmanlı yöneticileri, yukarıdan aşağıya Mustafa Kemal yanlılarını baskılamaktadır.

“Oyuncu Kadın” da maarif müfettişi Sedat Bey’in, Osmanlı yönetimine karşı “millîciler”in (Mustafa Kemal’in) yanında yer alması, aynı zamanda eski düzene karşı savaşması anlamına gelmektedir. Burada padişahlık yönetimiyle Mustafa Kemal’in kuracağı yönetim arasında önemli ideolojik farklar olduğu sezdirilmektedir. Mevcut yönetimin kırmızı fesli ve kravatlı görevlileri, Mustafa Kemal’den “âsi” diye söz etmektedir (Kemal, 1996, s. 55).

Uzun zamandır millîci birliğiyle dolaşan maarif müfettişi Sedat Bey, Mustafa Kemal’in yanında yer almakla yeni bir dünya görüşünün de savunucusu olmaktadır. Sedat Bey’in, bulunduğu cephede cebinden çıkardığı deftere yazdığı bir notta artık padişahlık yönetimine güvenilemeyeceğinin altını çizmektedir:

“İzmir’e asker çıkaran Yunanlılar gemi iyice azıya almışlar. Gelen haberler çok kötü. Bir kısım zabıtlarımızla erlerimizi öldürmüşler. Memurlarımıza hakaretler ediyorlarmış. Bu şartlar altında halkımızın Allahından başka güveneceği tek destek bizzat kendi azmi, kendi gücü, kendi iradesi olabilir.” (Kemal, 1996, s. 68).

Halkın “bizzat kendi azmi, kendi gücü ve kendi iradesiyle” kurtulacağına dillendirilmesi, aynı zamanda halka dayalı bir yönetim biçimini çağrıştırmaktadır. Ayrıca Mustafa Kemal’le vatan duygusu yakınlaştırılmakta ve ‘ulus devlet’e gönderme yapılmaktadır. Bu ideolojik bir tercihtir.

Maarif müfettişi Sedat Bey, arkadaşı Recep'le konuşurken, eski yönetimin vatani savunamaz duruma geldiğini, bu nedenle toplumsal ve geleneksel değerlerin Yunanlılarca ayaklar altına alındığını ve vatan duygusunu şu sözlerle dışa vurmaktadır:

Recep, dedi. Yalnız ben değil, yurdunu seven, onun düşman çizmelerinden kurtulmasını isteyen her namuslu Türk evlâdı bugün silâha sarılmış vaziyette. Bir anne, bir kız kardeşin sözü olmaz, asıl anamız olan vatanın yanında. Ben bir anayla bir kız kardeş verdimse, başkaları benden az vermediler, hâlâ da veriyorlar. Sönen ocakların, yıkılan hanümanların, zorla ırzlarına geçilen bakirelerin haddi hesabı yok! (Kemal, 1996, s. 77).

5.2.2. Ulusalçı Eğilimlere ve Bağımsızlık Düşüncesine Tepki

Kimi tanımlara göre sınıflı bir toplumda devlet, devleti hangi çıkar grup ya da gruplarının yönettiğine bağlı olarak tanımlanmaktadır. Bu durumda, devleti yöneten her çıkar grubu, kendi toplum düzenini sürdürme eğiliminde olmaktadır. Bununla birlikte, tarihsel süreç içinde kimi toplumsal düzenlerin eskidiği ve yeni eğilimlerin güçlendiği ve giderek iktidara geldiği görülmektedir. Ulusal devletin öncüleri olan kentsoylular da 14. yüzyıldan başlayarak yeni bir sınıf olarak ortaya çıkmış ve giderek güçlenmiştir. Feodallerle yüzyıllar süren mücadele sonunda 1789 Fransız Devrimi'yle iktidara gelebilmiştir. Ulusal eğilimler, Fransız Devrimi sonrasında diğer Avrupa ülkelerine de yayılmıştır (Tanilli, 1987).

Osmanlı İmparatorluğu, bağlı devletlerdeki ulusal ayaklanmalar ve kopmaların ardından “yeni” olanı, çıkarları gereği anlamakta zorlandığı için parçalanmaktan kurtulamamıştır. Böyle olmasına karşın, ülkenin ancak gücünü halktan alan ulusal bir mücadeleyle kurtulabileceğine inananlara karşı çıkmakta kuşku duymamıştır.

Yazar, “Oyuncu Kadın”da ulusalçı eğilimleri maarif müfettişi Sedat Bey'in müfettişlik görevini ve ailesini bırakarak Mustafa Kemal'in yanında yer almasında ve padişahlık yönetimine karşı çıkmasında belirginleştirmektedir. Padişahlık yönetimi, maarif müfettişi Sedat Bey'in Mustafa Kemal'in yanında yer almasını bahane ederek evine baskın yapmış ve yaşlı annesinin ölümüne neden olmuştur. Annesinin ölümünü öğrenen Sedat Bey'le Recep Bey arasında aşağıdaki konuşma geçmektedir (1996, s. 76):

“Alacakları olsun Recep, saltanatın polisinin alacağı olsun!

“Yalnız saltanat polisinin mi müfettişim?

“Biraz daha pervasızca güreledi:

“Topyekûn saltanatın!”

Sedat Bey, saltanatın polisinden ve saltanatı destekleyenlerden “İç düşmanlar” olarak söz etmekte, dış düşmanlar varken bu aşamada bunlarla uğraşmanın yersiz olacağını belirtmektedir.

Sedat Bey, dışarıdan oturak âlemlerini izlerken de “Düşman çizmesi altında bile eğlenebilmek şevkini kendilerinde bulabiliyorlar.” (s. 79) biçiminde tepkisini gösterir.

5.2.3. Feodal Bir Toplumda Dinsel Değerlere Dayalı Yargı

Ortaçağda toplum yaşamı, dinsel kurallara göre yönlendirilmektedir. Feodal-dinsel iktidarların çıkarları inançlara dayalı olarak korunmaktadır. Örneğin Osmanlı Devleti'nde imparatorluk sınırları içindeki herkes padişahın kulu konumundadır. Dolayısıyla padişah, Tanrı'nın yeryüzündeki temsilcisi olmaktadır. Öyküden alınan ve güvenlik güçleriyle Necmi arasında geçen aşağıdaki konuşma, dinle yönetim arasındaki karşılıklı, birbirini bütünleyen ilişkiyi ele vermektedir:

“Seni sorduk öğrendik. Aklı başında, dinine, padişahına bağlı bir insanmışsın. Öyle dinsizlere katılmayacağını biliyoruz. Senden padişahımız efendimiz için yardım istiyoruz. ...” (1996, s. 56).

Yukarıdaki alıntı da saltanatın polisi, “dinine ve padişaha bağlı bir insan”dan söz ederken “din” ve “padişah” sözcükleri art arda kullanılmaktadır. Dinle padişahlık arasındaki yakınlık böyle ifade edilirken Mustafa Kemal yanlıları da “dinsizler” olarak adlandırılmaktadır. Okuyucu, öykünün bütününden yola çıkarak kimin yanında yer alınması gerektiğini sorgulayabileceği gibi bir karara da ulaşabilir.

Bunlardan başka, herkesin kendisini padişahın kulu olarak görmesi; vatanın topraklarının işgal edilmesi durumunda bile, tıpkı Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun “Yaban” romanındaki gibi, toplumun tepkisiz kalmasına neden olmuştur. “Oyuncu kadın”ı okuyanlar, yurttaşların da yabancı işgaline doğrudan doğruya tepki gösterebileceklerine inanabilirler.

5.2.4. Erkek Egemen Bir Toplumda Kadının Çaresizliği ve Eğlence Aracına Dönüşmesi

Erkek egemen bir toplumda gelenek görenekler, erkeklerin kadın üzerindeki egemenliğini sürdürmesine göre biçimlenir. Tüm olumsuzluklarına karşın kadınlar, kendi varlıklarına ters düşen bu gelenekleri benimsemek zorunda kalır.

Orhan Kemal, “Oyuncu Kadın” adlı öyküsünde, Konya'da bir gelenek olarak varlığını sürdüren ‘oturak âlemleri’ndeki oyuncu kadınların, çoğu zaman tutunacak bir dal bulamadıkları için oyunculuk yapmak zorunda kaldıklarını dile getirmektedir. Bu kadınlar, oyunlarda “efe”sinin tüm emirlerine uymak zorundadır. Efelerinin oyuncu kadınlarla olan ilişkisi bir evlilik ilişkisi değildir. Efeleri, çoğu durumda evli olmalarına karşın oyuncu kadınlar yine de onların korumasına gereksinim duyarlar. Yazar, öykünün akışı içinde bu çelişkiyi belirginleştirerek okuyucularının oturak âlemi ve bu âlemlerinin nesnesi olan kadınlar hakkında bir fikir edinmesinin ve olayı sorgulamasının önünü açmaktadır.

Oyuncu kadınlara yönelik, kadınları bir tür köleleştiren uygulamalar dışında, öykünün akışı içinde kadını aşağılayan başka erkek egemen tutumlara da rastlanmaktadır:

“Orospu kız geceleri İhsan'ı evine alıyormuş.” (1996, s. 56).

“Cevap versene, gidinin kancığı!” (1996, s. 61).

“Kahpe karı!” (1996, s. 62).

5.2.5. Kadının Birey Olmasının Önündeki Engeller

Cumhuriyet öncesinde, dayanağını dinden alan padişahlık yasalarına göre kadın, erkeğine itaat etmekle yükümlü sayılmaktadır. Demek ki, erkek – kadın herkesin kul sayıldığı padişahlık yönetiminde, kadının ikinci kez kul olmasına onay verilmektedir. Bu koşullar altındaki kadının, kendi kararları olan, bağımsız düşünebilen ve aklını özgürce kullanabilen bir birey olması düşünülememektedir (Çiğdem, 1997, s. 24-44). Kaldı ki bağımlı düşünme, doğal olarak eleştirel düşünmeyi de doğrudan engellemektedir. Kadınların kimi yeniliklere duyarlı olmalarının ve yeniyi benimseme eğilimlerinin erkeklerce baskılanması, onların bağımsız düşüncelerinin engellendiğini göstermektedir. Bu tür baskılara karşı çıkmak isteyen kadın, çabucak kötü kadın olmakla suçlandığından, susmayı yeğlemektedir.

Orhan Kemal, “Oyuncu Kadın” adlı öyküsünde, kimi umarsız kadınların oyuncululuğu seçerek bir özgürleşme yanılsaması içinde olduğuna vurgu yapmaktadır. İstanbul’dan Konya’ya gelen Oyuncu Kadın’ın başından geçenler, bunu ortaya koymaktadır. Oyuncu kadının zor bir yaşam öyküsü olmasına karşın, yanına gelen genç kızlara başından geçenleri bir özgürleşme mücadelesiymiş gibi anlatması, onu çekici kılmaktadır. Kadın, zengin birini severken ayrılmak zorunda kalır. Daha sonra babası yaşında Konyalı zengin biri talip olur. Yanına gelen Nazmiye ve diğer genç kızlara aşağıdaki açıklamalarda bulunur:

“... Eniştemin Şişli’deki apartmanının sofrası her Allah’ın akşamı çeşit çeşit misafirlerle dolar taşar, içilen içkilerin, yenen yemeklerin haddi hesabı olmazdı. Eniştem bir yanda, teyzem öte yanda, sevgilileriyle sarmaş dolaş olurlarken, bana da misafirleri ağırlamak düşerdi.” (1996, s. 25)

“... Hiç unutmam, bir yanda kim bilir kimin karısına, kızına ilânı aşk ederken, bu yanda karısına, yani teyzeme ilânı aşk ederler, eniştem görür, aldırılmazdı. Modern, medenî hayat derlerdi buna. ...”

Oyuncu Kadın, kendisi de yoz ilişkilerin kurbanı olmasına karşın, bu ilişkilere olan tepkisini ‘sevmek’ sözcüğüne yüklediği görülmektedir:

“... Sevmek, sevildiğini bilerek sevmek... Aaaah çocuklar, insan nasıl yükseliyor, nasıl ulvileşiyor biliyor musunuz?” (1996, s. 25)

“Sevin çocuklar! ... Sevebildiğiniz kadar sevin. Sevdiğiniz, ama gerçekten sevdiğiniz için hayatınızı tehlikelere atın, ölüme bile aldırış etmeyin. Çünkü iki defa gelmiyor dünyaya”! (1996, s. 26)

Oyuncu Kadın, babası yaşındaki adamla evlenmesini şöyle anlatmaktadır:

O günlerde annem de ölmüştü, tek başıma kalmıştım teyzemin evinde. Bir sığıntı, zavallı bir sığıntı. Ne yapabiliyordum? Gerçi teyzem beni hiçbir şekilde burunlamıyor, giyim, kuşam hususunda kendinden ayırt etmiyordu ama, olsun. Yaralıydım üstelik. Sevgilimden zorla ayrılmıştım. Onu istemeye istemeye evlendirmişlerdi. İçim kan

ağlıyordu. Peki dedim. Babam yaşındaki adamın peşine takılıp Konya'ya geldim. Geliş o geliş... (1996, s. 27)

Bu alıntıdan da anlaşılacağı gibi, Oyuncu Kadın'ın yaşamı çelişkilerle doludur. Kadının "istemeye istemeye" evlendirilmesi, çoğunlukla erkek egemen gelenekler çerçevesinde gerçekleşmektedir. Okuyucu, bu çelişkileri kendince yorumlayıp çeşitli sonuçlar çıkarabilir.

5.2.6. Toplumsal Gelişmenin Engellenemeyeceği İletisi

Orhan Kemal, "Oyuncu Kadın" adlı öyküsünde, toplumcu gerçekçilik akımının edebiyat anlayışı gereği, bireyi toplumdaki ayrı olarak düşünmemekte; ondaki özneliği toplumun genel sorunlarıyla ilişkilendirmektedir. Dolayısıyla öyküdeki her bir kahramanın davranışı, kullandığı her bir sözcük, doğaldır ki içinde yaşadıkları toplumun izlerini taşımaktadır (Humboldt, 1988). Bu bağlamda okuyucunun, hem kendine hem de toplumsal düzene aşağıdaki soruları yöneltmesi beklenebilir:

Yoksulluk, kimsesizlik, sahipsizlik bir alın yazısı mıdır? Kadınların kimi gelenekler arasında sıkışıp kalması ve haksızlığa uğraması nasıl önlenir? Kadınların erkek egemen bir toplumdaki kurtulma olasılığı var mıdır? Kadınların eşit yurttaşlar olarak algılanması ne zaman ve hangi koşullarda gerçekleşebilir? Umarsız insanların, kötü ortamlara itilmesi bir zorunluluk mudur? "Oyuncu Kadın" adlı öyküde, kadını kendisine mahkûm eden "efe"ler bu gücü nereden almaktadır? Ulusal Kurtuluş Savaşı'nda insanlar vatanı için can verirken kimilerinin olup bitenlerden habersiz, bir eğlence dünyasında yaşayıp gitmelerini nasıl yorumlamak gerekir? Eski yönetimler neden yeniliklerden hoşlanmazlar? Öyküde "millîciler" in evine baskın düzenleyen saltanatın polisleri, günümüzdeki polislerle karşılaştırılabilir mi? Günümüz Türk kadınları kendileriyle ilgili yasalardan yeterince yararlanabiliyorlar mı?

Yukarıdaki sorular, okuyucunun alımlama gücüne bağlı olarak artıp eksilebilir. "Oyuncu Kadın" öyküsünün başarısı, okuyucunun çeşitli sorular yöneltilmesine yardımcı olmasıdır. Bu sorular, öyküde geçen ve insanı yaralayan olayların bir yazgıymış gibi görülmesinin önüne geçecek çözüm önerilerinin oluşmasını hazırlayabilir. Okuyucu bununla da yetinmeyip kadınların erkeklerle aynı haklara sahip olabileceği yeni bir dünya kurmanın olanaklı olup olmadığını sorgulayarak bir yol arayışına girebilir.

6. Sonuç

Edebî bir tür olarak öykülerden, İlkçağlardan beri yararlanılmaktadır. Öyküler, bir olayı ya da bir durumu ustaca bir kurgu ve etkin bir anlatımla yansıtır. Kurmaca metin, bir düşünceyi, bu kurgu içinde okuyucunun önüne koyar. Her okuyucu, daha metni okuma aşamasında metinde tartışılan konuyu, kendi alımlama ve ilişkilendirme gücü ölçüsünde irdelemeye başlar. Bu irdeleme çabası, okuyucuda bir dizi zihinsel işlem sürecinin başladığını gösterir. Böylece yazar, hazırlayıp sunduğu metinlerle, okuyucuya farklı bakış açıları edinerek bir yoruma ulaşma olanağı sunmuş olur. Yorum yapma gücünü ulaştıran okuyucu, kendini bilmeye doğru bir adım daha atmış olur.

Orhan Kemal, diğer tüm öykü, roman ve oyunlarında olduğu gibi, "Oyuncu Kadın" öyküsünde de kurgusu, seçtiği tipleri ve kullandığı diliyle okuyucusunun,

eleştirel düşünebilmesine zemin hazırlamaktadır. Ezberlenmiş kimi klişe düşüncelerin arasında sıkışıp kalmak, egemen düşünceye itaat etmek anlamına gelmektedir. Oysa eleştirel düşünme, itaat etmemeyi, kuşku duymayı, ak ya da kara mantığının dışına çıkarak grinin tonlarını dikkate almayı gereksinmektedir. Yalnızca soru yöneltmek bile, kuşku duymanın başka bir biçimde dile getirilişi olmaktadır.

Orhan Kemal de, “Oyuncu Kadın” adlı öyküsündeki yalın dili, ilgi çekici kurgusuyla okuyucularının çeşitli sorular yönelterek çok açılı düşünmesi, kendi görüşünü oluşturabilmesi ve henüz düşünülmemiş olana bir yol açabilmesi için bir fırsat yaratmıştır. Bu açıdan bakıldığında edebiyatın, günümüzde de önemli bir işleve sahip olduğu söylenebilir. Yazar, 74 sayfalık “Oyuncu Kadın” öyküsünde, birkaç kahramanın kişiliğinde bireyselmiş gibi görünen konularla toplumsal sorunları ilişkilendirebilmekte ve okuyucuya olası çözümlere yönelik ipuçları vermektedir. Öyküde padişahlık düzenine karşı ulusal bir devletin kurulacağını sezdirmesi, toplumcu gerçekçi yazarların ‘dünyayı yeniden kurma’ eğilimleriyle örtüştüğü görülmekte; aşkların bile doyasıya yaşanmadığı bu kirletilmiş dünyanın aksine, daha güzel bir dünya kurmanın mümkün olabileceği iletisi verilmektedir. Yazarın bu anlayışı, aynı zamanda onun toplumcu gerçekçi edebiyat akımını benimsemesiyle de ilgilidir.

Edebi metinler, bireysel okumalarda hem de öğrenim kurumlarındaki Türkçe ya da edebiyat derslerinde vazgeçilmez gereçler (materyal) olmaktadır. Orhan Kemal’in, Ulusal Kurtuluş Savaşı yıllarında Konya’daki yaşamla ilgili görüntüler verdiği “Oyuncu Kadın” adlı öyküsünde; okuyucularının geçmişle bugünü karşılaştırarak geleceğin nasıl olması gerektiğine ilişkin çıkarımlarda bulunmasını ve bir karara ulaşmasını kolaylaştırmaktadır.

Kaynakça

- Aydın, Ayhan (2011). Eğitim Hikâyesidir. Akademi – Pegem Yayınları, 3. Baskı, Ankara.
- Bezirci, Asım (1984). Orhan Kemal. Tekin Yayınevi, 2. Basım, Ankara.
- Büyükalan Filiz, Sevil (2006). (Edit.: M. Çağtay Özdemir) Eğitimle İlgili Temel Kavramlar. İç.: Eğitim Bilimine Giriş. Ekinoks Yayınları, Ankara.
- Çiğdem, Ahmet (1997). Akıl ve Toplumun Özgürleşimi. Jürgen Habermas ve Eleştirel Epistemoloji Üzerine Bir Çalışma. Vadi Yayınları, 2. Baskı, Ankara.
- Dose, Maria u.a. (Redaktion). (1990). Duden Fremdwörterbuch. Duden Verlag ,5. Auflage, Mannheim.
- Erhat, Azra (1978) Mitoloji Sözlüğü. Remzi Kitabevi. İstanbul.
- Gürkaynak, İpek (v.d.) (2008). Eleştirel Düşünme. Eğitim Reformu Girişimi, Sabancı Üniv. Yayınları, 3. Baskı, İstanbul. <http://perg.sabanciuniv.edu/sites/erg.sabanciuniv.edu/files/Ellestireldusunme.pdf>. Alınış tarihi (04. 07. 2014)
- Heidegger, Martin (1954). Was Heisst Denken? Max Niemeyer Verlag, Tübingen. (Heidegger-Washeisst Denken.pdf)
- Humboldt, Wilhelm von (1988). Schriften zur Sprachphilosophie. (Bd. III., 6. Aufl.). Hrsg. Andreas Filtner u.a. Stuttgart.

- İleri, Selim (1975). Türk Öykücülüğünün Genel Çizgileri.İçi.: TDK Aylık Dil ve Yazın Dergisi. Türk Öykücülüğü Özel Sayısı, s. 2-29.
- İleri, Selim (1984). Orhan Kemal'in Öykücülüğü Üzerine. İçi.: A. Bezirci. Orhan Kemal. Hayatı, Sanat Anlayışı, Hikâyeleri, Romanları, Oyunları, Anıları. Tekin Yayınevi, Ankara.
- Jahn, Dirk (2013). Was es heißt, kritisches Denken zu fördern. Ein pragmatischer Beitrag zur Theorie und Didaktik kritischen Nachdenkens. mediamanual | Texte 2013 | Nr. 28. Beitrag veröffentlicht auf www.mediamanual.at am 12. 9. 2013
- Kavcar, Cahit (1994). Edebiyat ve Eğitim. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları No: 171. Genişletilmiş 2. Baskı Ankara
- Kemal, Orhan (1996). Oyuncu Kadın. İçi: Oyuncu Kadın - Hikayeler. Tekin Yayınevi, 4. Basım. İstanbul.
- Külahlıoğlu İslam, Ayşenur (2009). Cumhuriyet Dönemi Türk Hikayesi. İçi.: Yeni Türk Edebiyatı, 1839-200; s.341-378. Edit: Ramazan Korkmaz. 5. Baskı. Grafiker Yayınları, Ankara.
- Öncel, Süheyla (1978). Decameron Öykülerinde İnsan Anlayışı. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları 280. İtalyan Dili ve Edebiyatı Bölümü Yayınları No. 6. Ankara.
- Pasch,G. ve Norsworthy, K. (2001). Using Internet Primary Sources To Teach Critical Thinking Skills in World Languages. Greenwood Press: London. http://faculty.mu.edu.sa/public/uploads/1367260338.8806Using_Internet_Primary_Sources_to_Teach_Critical_Thinking_Skills_in_World_Languages_Greenwoo.pdf (Alınış tarihi: 05. 06. 2014).
- Spree, Ulrike (2014). Kritisches Denken. <http://www.bui.haw-hamburg.de> (Alınış tarihi: 03. 07. 2014).
- Sümer, Necdet (1980). Mitos'un Bilim ve Sanat Bağlantısı Üzerine. İçi.: Hacettepe Üniversitesi Sosyal ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi. Bedreddin Cömert'e Armağan. Özel Sayı. S. 153-163.
- Şahinel, Semih (2007). Eleştirel Düşünme. Pegem A Yayıncılık, 1. E Baskı, Ankara. <http://www.pegem.net/dosyalar/dokuman/15022007195001ekitap-elestireld%C3%BCsunmeTANITIM.pdf> (Alınış tarihi: 04. 07. 2014).
- Tanilli, Server (1987). Yüzyılların Gerçeği ve Mirası - Uygarlık Tarihine Giriş III. XVI. Ve XVIII. Yüzyıllar. Say Yayınları, İstanbul.
- Wellek, R.-Warren, A. (1982). Yazın Kuramı. (Türkçesi: Yurdanur Salman- Suat Karantay). Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul.
- Wittgenstein, Ludwig (1963). Tractatuslogico-philosophicus. Logisch-philosophische Abhandlung. Edition Suhrhamp, Suhrkamp Verlag, Frankfurt.